

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΓΝΩΣΤΟ

A.

Η αρετή λοιπόν είναι δύο ειδών, η διανοητική από τη μια και η ηθική από την άλλη. Η διανοητική χρωστάει και τη γένεση και την επαύξησή της κατά κύριο λόγο στη διδασκαλία, γι' αυτό ακριβώς χρειάζεται εμπειρία και χρόνο, ενώ η ηθική είναι αποτέλεσμα εθισμού, από όπου έχει πάρει και το όνομα, το οποίο μικρή παρουσιάζει διαφορά από τη λέξη εθισμός. Από αυτό ακριβώς γίνεται φανερό ότι καμιά από τις ηθικές αρετές δεν υπάρχει μέσα μας εκ φύσεως. Πραγματικά τίποτα από όσα υπάρχουν εκ φύσεως δεν μπορεί να αποκτήσει με εθισμό μια άλλη ιδιότητα, όπως, για παράδειγμα, η πέτρα, η οποία εκ φύσεως κινείται προς τα κάτω, δεν είναι δυνατό να αποκτήσει τη συνήθεια να κινείται προς τα πάνω, ούτε και αν χιλιάδες φορές προσπαθήσει κανείς να την κάνει να συνηθίσει σ' αυτό ρίχνοντάς την ξανά και ξανά προς τα πάνω ούτε η φωτιά είναι δυνατό να αποκτήσει τη συνήθεια να κινείται προς τα κάτω ούτε κανένα άλλο από τα πράγματα που γεννιούνται από τη φύση με μια ορισμένη ιδιότητα είναι δυνατό να συνηθίσει σε κάτι διαφορετικό. Επομένως, οι αρετές δε γεννιούνται μέσα μας ούτε εκ φύσεως ούτε αντίθετα με αυτήν, αλλά εμείς έχουμε από τη φύση την ιδιότητα να τις δεχτούμε, ενώ τελειοποιούμαστε σ' αυτές με τον εθισμό.

B.1

Η φράση αυτή αποτελεί το τελικό συμπέρασμα της ενότητας στο οποίο ο Αριστοτέλης καταλήγει ότι η ηθική αρετή δεν υπάρχει μέσα μας εκ φύσεως· οι ηθικές αρετές είναι αποτέλεσμα συνήθειας και επανάληψης και για την απόκτησή τους βασικό ρόλο παίζει ο εθισμός (ἔθος) που σημαίνει **συνήθεια, τρόπος συμπεριφοράς που παρατηρείται συχνά και κατ' επανάληψη**. Άλλωστε, ότι έχει σχέση με τον εθισμό, με τη συνήθεια, με την επανάληψη, είναι επίκτητο και δεν μπορεί να συσχετιστεί με το έμφυτο, με το «φύσει».

Αυτό όμως δε σημαίνει ότι είναι ολότελα αποκομμένη από αυτήν (οὔτε παρά φύσιν), γιατί ο άνθρωπος έχει από τη φύση ένα σχετικό με τις ηθικές αρετές στοιχείο: την προδιάθεση· ο άνθρωπος είναι προικισμένος από τη φύση με την ικανότητα να τις δέχεται, μόνο που η έμφυτη αυτή ικανότητα είναι απαραίτητο να συνδυάζεται με την άσκηση. Μπορεί να πραγματώσει και να ολοκληρώσει αυτή την προδιάθεση και ταυτόχρονα να «τελειωθεί» ο ίδιος μόνο μέσω του έθους (τελειούμενοι δέ διά τοῦ ἔθους). Επομένως, την ευθύνη για την κατάκτηση της αρετής έχει κυρίως αυτός που με θέληση και επιμονή ασκείται στην αρετή.

Αξίζει να επισημάνουμε ότι και σε άλλο έργο του ο Αριστοτέλης λέει πως η αρετή είναι τελειώσις τις. Θεωρεί δηλαδή ότι ο άνθρωπος ολοκληρώνεται, γίνεται τέλειος, με την απόκτηση της αρετής, εκπληρώνοντας έτσι το σκοπό της ύπαρξής του.

Ο Σοφοκλής ακολουθεί την αριστοκρατική αντίληψη, σύμφωνα με την οποία την αρετή μπορούν να έχουν μόνο οι ευγενείς, οι άριστοι. Η αντίληψη αυτή απαντάται σε πολλούς συγγραφείς. Η παλιά αυτή αριστοκρατική αντίληψη, σύμφωνα με την οποία αξιόλογος είναι μόνο ο άνθρωπος που έχει φυάν, που είναι δηλαδή φορέας δώρου της φύσης, δηλαδή του θεού, δεν έχει πια την έγκριση του Αριστοτέλη. Ο Αριστοτέλης απορρίπτει την παλιά αριστοκρατική αντίληψη ότι η αρετή είναι δώρο της φύσης, το οποίο τελεσίδικα δίνεται ή δε δίνεται στον άνθρωπο με τη γέννησή του και φυσικά δίνεται στους «αρίστους» (στους αριστοκράτες) και δε δίνεται στους «πολλούς» (στο λαό).

B.2

Είναι θεμελιώδης στη φιλοσοφία του Αριστοτέλη η διάκριση – συχνά αντιθετική – των εννοιών *δύναμις* και *ἐνέργεια*. *Δύναμις* είναι η δυνατότητα που έχει ένα πράγμα ή ένα ον να γίνει ή να κάνει κάτι, ενώ η *ἐνέργεια* είναι η πραγμάτωση αυτής της δυνατότητας. Γενικά ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι η δεύτερη έχει μεγαλύτερη αξία από την πρώτη. Εδώ συνδέει τὰς δυνάμεις με το πρότερον και τὰς ἐνεργείας με το ὕστερον, εννοώντας ότι αἱ δυνάμεις έχουν χρονική μόνο προτεραιότητα έναντι τῶν ἐνεργειῶν.

Σχετικά με ὅσα έχουμε μέσα μας εκ φύσεως: υπάρχει εκ των προτέρων η δυνατότητα να πραγματοποιηθούν και ὕστερα (χρονικά) πραγματοποιούνται, ὁμως ἄμεσα, χωρίς να χρειάζεται ο εθισμός με τὴν ἐπανάληψη· παράδειγμα, οἱ αισθήσεις: ἡ δυνατότητα τῆς ὄρασης καὶ τῆς ἀκοῆς υπάρχει εκ φύσεως καὶ μετὰ πραγματοποιῶνται· ὁμως ἡ ὄραση καὶ ἡ ἀκοή εἶναι πλήρως αναπτυγμένες, ἑτοιμές, καὶ δὲν τις αποκτούμε εκ των ὑστέρων με τὴ συχνή χρήση τους, βλέποντας ἢ ἀκούοντας ξανά καὶ ξανά. (οὐ γὰρ ἐκ τοῦ πολλάκις ἰδεῖν... οὐ χρησάμενοι ἔσχομεν) Προηγείται δηλαδή ἡ ὑπαρξὴ καὶ ἀκολουθεῖ ἡ ἐνέργεια, ἡ χρησιμοποίησή τους, ἡ πραγμάτωση, οἱ ὀπτικές ἢ ἀκουστικές ἐμπειρίες. Με ἄλλα λόγια: ἔχουμε πρώτα τὴν ικανότητα γιὰ κάτι (π.χ. γιὰ ὄραση) καὶ ὕστερα τὴν χρησιμοποιούμε· ὁμως δὲ συμβαίνει τὸ ἀντίθετο: νὰ ἀσκηθούμε δηλαδή πρώτα πολλές φορές στο νὰ βλέπουμε καὶ με αὐτὴ τὴν ἀσκηση νὰ ἀποκτήσουμε τὴν ικανότητα τῆς ὄρασης.

Σχετικά, τώρα, με τὴν ἠθικὴ ἀρετὴ: ὅπως ἀναφέρθηκε στο τέλος τῆς προηγούμενης ἐνότητας, ἔχουμε ἀπὸ τὴ φύση μόνο τὴν ιδιότητα νὰ τὴ δεχτούμε, ὁμως στὴ συνέχεια ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ διαφοροποιεῖται ἀπὸ ἐκεῖνα που ἔχουμε εκ φύσεως: ἐδῶ δηλαδή συμβαίνει τὸ ἀντίθετο: προηγείται ἡ ἐνέργεια (οἱ ἐμπειρίες, οἱ ἐπαναλήψεις, ἡ ἀσκηση) καὶ ἀκολουθεῖ ἡ κατὰκτηση τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς (τὰς δ' ἀρετὰς... πρότερον) Με ἄλλα λόγια: ἀσκούμαστε πρώτα σε μιαν ἀρετὴ καὶ ὕστερα τὴν αποκτούμε (π.χ. ἐνεργώντας συνεχῶς με δίκαιον τρόπο γινόμαστε δίκαιοι). Αὐτὴ ἡ διαφοροποίηση ἐνδυναμώνει με τὴ σειρά τῆς τὴν ἀποψη ὅτι οὐδεμία τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῖν ἐγγίνεται. Ο Αριστοτέλης ἐνισχύει τὴν παραπάνω θέση τοῦ χρησιμοποιώντας καὶ πάλι τὸ παράδειγμα (οἶον...), τὴν ἀναλογία (με τὴν παραβολικὴ πρόταση ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν...) καὶ τὴν ἀντιθεση (ὅσα μὲν φύσει ... τὰς δ' ἀρετὰς ... - οὐ γὰρ ... ἄλλ' ἀνάπαλιν). Ἔτσι, παρατηρεῖ ὅτι στὴν ἠθικὴ ἀρετὴ συμβαίνει ὅτι ἀκριβῶς καὶ στὶς πρακτικὲς τέχνες: οἱ ἄνθρωποι πρώτα ἐξασκούνται στὴν οἰκοδομικὴ, γιὰ νὰ γίνουν οἰκοδόμοι, καὶ πρώτα ἐξασκούνται στο παίξιμο τῆς κιθάρας, γιὰ νὰ γίνουν κιθαριστές. Τέλος, με τὸ οὕτω δὴ συνάγει τὸ συμπέρασμα ἐφαρμόζοντας τὰ παραδείγματα στὴν ἠθικὴ ἀρετὴ καὶ δίνοντας ευκαιριακά τρεῖς μορφές τῆς: τὴ δικαιοσύνη, τὴ σωφροσύνη καὶ τὴν ἀνδρεία. Ἔτσι, συμπεραίνει ὅτι πρώτα πράττουμε δίκαιες, σώφρονες

και ανδρείες πράξεις και ύστερα (με την επανάληψη και τον εθισμό σ' αυτές) αποκτούμε τις αρετές της δικαιοσύνης, της σωφροσύνης και της ανδρείας (σὺτῶ δὴ... ἀνδρείοι).

B.3

Ο Εὐδοξος από την Κνίδο ήταν ένας λόγιος τον οποίο είχε την τύχη να συναντήσει ο Αριστοτέλης στην Ακαδημία όταν ήρθε να σπουδάσει σ' αυτήν. Ο νεαρός, τότε (τέτοια ήταν κατά βάση η ψυχοσύνθεση του Πλάτωνα). (σελ. 140 σχολικού βιβλίου)

B.4

φέρεισθαι: φορά, συμπεριφορά

δέξασθαι: δοχείο, αποδοχή

τελειούμενοι: τελείωση, αποτέλεσμα

κομιζόμεθα: συγκομιδή, κόμιστρο

ιδεῖν: όραση, ιδεολογία

ΑΓΝΩΣΤΟ

Γ.

Και αφού οι Αργεῖοι την ίδια εποχή εισέβαλαν στη Φλειασία και έπεσαν σε ενέδρα από τους Φλειασίους και από τους δικούς τους εξόριστους σκοτώθηκαν περίπου ογδόντα. Και οι Αθηναῖοι από την Πύλο πήραν πολλά λάφυρα των Λακεδαιμονίων· και οι Λακεδαιμόνιοι γι' αυτό το λόγο ούτε με αυτό τον τρόπο κατέλυσαν τη συνθήκη (ειρήνης) ούτε κήρυξαν τον πόλεμο εναντίον αυτών, διακήρυξαν όμως, όποιος από τους δικούς τους θέλει, να λαφυραγωγεί τους Αθηναίους. Και οι Κορίνθιοι πολέμησαν με τους Αθηναίους για κάποιες προσωπικές τους διενέξεις· οι υπόλοιποι όμως Πελοποννήσιοι έμεναν άπρακτοι. Και οι Μήλιοι, επίσης, αφού επιτέθηκαν τη νύκτα, κατέλαβαν το μέρος του περιτειχίσματος των Αθηναίων που ήταν κοντά στην αγορά και σκότωσαν μερικούς φρουρούς και, αφού μετέφεραν μέσα σιτάρι και όσα περισσότερα χρήσιμα εφόδια μπορούσαν, αποσύρθηκαν και δεν προέβαιναν σε καμιά άλλη ενέργεια.

Γ1.α.
είληφέναι
πολέμησον
κηρύξοι
αίρησθε
προσέβαλες

Γ1.β.
φυγάδι
πολύ
σπονδήν
τινάς
περιτειχισμάτων

Γ2.α

ὑπό Φλειασίων: εμπρόθετος προσδιορισμός του ποιητικού αιτίου στη μετοχή λοχισθέντες και στο ρήμα διεφθάρησαν
δί' αὐτό: εμπρόθετος προσδιορισμός της αιτίας στο ἐπολέμουν αὐτοῖς: αντικείμενο στο ἐπολέμουν.

ιδίων: επιθετικός προσδιορισμός στο διαφορῶν

νυκτός: γενική του χρόνου στο προσβαλόντες

ἀναχωρήσαντες: χροσική μετοχή συνημμένη στο υποκείμενο του ρήματος ἡσύχαζον, εκφράζει το προτερόχρονο σε σχέση με το ρήμα.

Γ2.β.

Οὗτοι ἔλεγον καί τούς ἐκ τῆς Πύλου Ἀθηναίους Λακεδαιμονίων πολλήν λείαν λαβεῖν.